

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Janete Lest

**MADALA SISSETULEKU MÕJU
KONSERVATISMILE: IDA- JA LÄÄNE-
EUROOPA RIIKIDE VÕRDLUSES 21.
SAJANDIL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Liisa Talving, PhD

Tartu 2021

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Janete Lest, 17.05.2021

Kaitsmine toimub ...../kuupäev/ kell ...../kellaaeg/
...../aadress/ auditooriumis ...../number/.

Retsensent: ..... /nimi/ (...../teaduskraad/),
..... /amet/

Lühikokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks on tõestada või ümber lükata, kas madal sissetulek mõjutab parempoolsete ja konservatiivsete erakondade valimise eelistamist riikide parlamendivalimistel. Töös analüüsitakse võimalikku seost madala sissetuleku ja parempoolsuse vahel Ida- ja Lääne-Euroopa valimi riikide näitel.

Töö esimeses osas defineeritakse konservatismi kontseptsioon antud töös, kirjeldatakse, kuidas töös konservatismi mõõdetakse ning võrreldakse teiste võimalike variantidega. Samuti kirjeldatakse madala sissetuleku mõõtmise meetodit antud töös ning seletatakse, milline võib madala sissetuleku mõju valimiskäitumisele olla.

Töö teises osas kirjeldatakse uurimustöö meetodit ning kirjeldatakse valimit, tuues välja põhjused, miks antud valim sai uurimustöö hüpoteesi jaoks valitud.

Töö kolmas osa on kvalitatiivne analüüs. Analüüs koosneb valimi riikide ning eelnevalt mainitud muutujate vahelisest suhtest. Analüüsisosas on avatud iga valimi riiki eraldi ning kirjeldatud muutujate muutust 21. sajandi lõikes.

Töö tulemusena selgub, et madal sissetulek üksiku muutujana ei mõjuta antud valimi põhjal parempoolsete erakondade eelistamist. Tihti on madal sissetulek seotud veel teiste muutujatega, mis võivad parempoolsete erakondade eelistamist põhjustada.

Sisukord

Sisukord	4
Sissejuhatus	5
1. Teoreetiline raamistik	6
1.1 Konservatismi definitsioon	6
1.2 Konservatismi mõõtmine	7
1.3 Sissetuleku mõju valimiskäitumisele ja sissetuleku mõõtmine	8
1.4 Ida- ja Lääne-Euroopa riikide tunnused.....	9
2. Uurimuse meetod ja valim	13
3. Madala sissetuleku mõju hindamine konservatismile	15
3.1 Poola	18
3.2 Ungari	19
3.3 Slovakkia.....	21
3.4 Tšehhi.....	21
3.5 Lääne-Euroopa riigid	22
3.6 Järeldused.....	23
Kokkuvõte	25
Kasutatud allikate loetelu	27

Sissejuhatus

Konservatism on viimaste aegade tõusvat trendi näidates sattunud uurimusobjektina huvi alla, kuna parempoolsuse tõusu põhjuseid ei saa otseselt mingite kindlate sündmuste või näitajatega seostada. Kuid siiski on võimalik seostada erinevaid nähtusi konservatismi tõusu põhjustajatenä. Siim Trumm (2018) on välja toonud kolm põhjust, miks võiks riigis konservatismi poolehoid tõusta. Esimeseks võimalikuks põhjuseks on Trumm välja toonud, et madalama sissetulekuga inimestel on suurem tõenäosus poliitilise ja majandusliku eliidi vastu meelepaha tekkimiseks ning soovitakse muutust, et valitsus keskenduks ka kehvemal elujärjel oleva ühiskonnagrupi tingimuste parandamisele. Teiseks on võimalik, et eelistus valida rohkem parempoolseid parteisid võib olla tagajärg liigselt progressiivsete poliitiliste otsuste tegemisele ning konservatiivsete parteide valimine tuleneb soovist piirata globaliseerumist, multikulturalismi ning tahtest oma ühiskonda ja rahvust kaitsta ja säilitada. Kolmandaks põhjuseks võib olla tendents, et valimas käivad vanuselt vanemad inimesed ning nende väärtushinnangud on tihti traditsioonilisemad ja konservatiivsemad, kui nooremal valijaskonnal. Antud uurimustöös analüüsitakse nendest kolmest põhjusest esimest ehk madala sissetuleku võimalikku mõju konservatismile ning seda nelja Ida-Euroopa riigi näitel, mida võrreldakse uurimustöös nelja Lääne-Euroopa riigiga.

Uurimustöö hüpoteesiks on püstitatud küsimus, kuidas madal sissetulek mõjutab konservatismi ning seega analüüsitakse valimiskäitumist, lähtudes majanduslikust näitajast ehk sissetulekust. Ida-Euroopa ühe analüüsitava osapoolena on valitud ka eesmärgil panustada Ida-Euroopa-alasesse teadustöösse, kuna uurimustöid tehakse märkimisväärselt rohkem Lääne-Euroopa, kui Ida-Euroopa kohta.

1. Teoreetiline raamistik

1.1 Konservatismi definitsioon

Konservatism politoloogilises tähenduses on võrdlemisi uus mõiste. Mõistet on pikemat aega kasutatud näiteks religioossetes küsimustes, eluväärtuste kirjeldamisel, inimsuhetes ja filosoofias (Kendall, Carey, 1964: 406). Esimene poliitikateoreetik, kes konservatismist poliitilises kontekstis kirjutas, oli Edmund Burke, keda erinevad koolkonnad hakkasid 20. sajandil nimetama ka modernse konservatismi alusepanijaks (Jones, 2015: 1115). Burke'i konservatism on üles ehitatud kolmele põhiprintsiibile: traditsioonide võim, ajalooline ühiskonnakujundus ning korra, religiooni ja omandi vajalikkus (Jones, 2015: 1116). Konservatismile ei ole veel antud ühest ja universaalset definitsiooni, kuna mõiste on väga laiaulatuslik ning leiab kasutust mitmetes erinevates valdkondades. Probleeme mõiste universaalsel defineerimisel on mitmeid. Esiteks, kui võtta termin „konservatiivsus“ sõna otseses mõttes, siis tähendab see *status quo* kaitsmist, kuid on üldiselt ilmnenu, et ka konservatiivne poliitika vähesel määral toetab muutusi, tugevdamaks sotsiaalset struktuuri (Allen, 1981: 583). Allen (1981: 593-594) on samuti välja toonud, et ajalooliselt on konservatism jaotatav kaheks perioodiks:

Prantsuse revolutsiooni eelne traditsionalism, mille üks olulisimatest vaadetest oli usk inimkonna loomulikkude hierarhiasse ning sellega kaasnevalt aristokraatia ja monarhia kaitse olulisus;

Prantsuse revolutsiooni järgne modernne konservatism, mida lisaks erinevatele majanduslikele ja ühiskondlikele vaadetele kirjeldab eelkõige antiratsionalismi pooldamine poliitikas, s.t, et poliitiliste otsuste tegemisel peaks esikohale seadma varasemalt läbiproovitu (valitsemise kord ei ole siinkohal niivõrd oluline).

Nii ajalooline taust kui ka mõiste otsetähendus *versus* reaalsus on vaid ühed mitmetest probleemidest konservatismi defineerimisel, kuid poliitilisest küljest ja antud uurimustööst lähtuvalt on need väljatoomiseks olulisimad.

Poliitikateooria seisukohast on siiski leitud konservatismi mõistele mõned defineerivad jooned. Konservatismi on defineeritud sotsiaalsete nähtuste kaudu. Kendall ja Carey (1964:407-408) on sotsiaalsed nähtused jaganud kolmeks. Esmasteks nähtusteks on praktikad, ideed või reeglid indiviidide ja gruppide omavahelises suhtluses, mis sätestavad suhtluses lubatud ja mittelubatud vormid. Reeglite ulatus varieerub kokkupuudete vahel: mõned sotsiaalsed situatsioonid nõuavad rohkem reguleerimist ning teised jällegi vähem. Teiseks sotsiaalseks nähtuseks Kendall ja Carey'i käsitluses on pikaajaliselt kehtinud normid ja reeglid, mida

aktsepteeritakse kui ühiskonnakorraldusi. Indiviidid omandavad sellised normid kasvamise käigus, s.t läbi perekondliku, haridusliku ning religioosse kasvatuse, ning nendele normidele ei läheneta eriti kriitiliselt. Viimaseks sotsiaalseks nähtuseks on Kendall ja Carey välja toonud muutuse ja innovatsiooni. Ühiskondlike normide olemasolu ning nende muutumine ajas ei pea tingimata olema mingite üksikisikute poolt tahtlikult tekitatud, kuid on siiski ühiskonnas vajalikud protsessid indiviidide vahelise koostöö toimimiseks. Nende kolme nähtuse kaudu on Kendall ja Carey leidnud, et igas ühiskonnas on üks osa inimesi, kes soovivad tahtlikult kehtivates ühiskonnareeglites muutusi ja innovatsioone esile kutsuda ning teine osa inimesi, kes muutustele vastu on. Esimesi kutsuvad nad progressiivseteks ja liberaalseteks, teist osapoolt aga konservatiivideks. Seega saab sotsiaalsete nähtuste kaudu üheks konservatismi alusprintsiibiks pidada „vastupanu muutustele“ (Kendall ja Carey, 1964:408).

Lähtuvalt eelmises lõigus mainitud muutuste vastupanu printsiibist on konservatistid jagatud oma seisukohtade olemuselt kahte kategooriasse – staatilised ja arenevad (Kendall ja Carey, 1964: 410). Nii staatilised kui ka arenevad konservatistid hindavad traditsioone ja minevikust pärit reegleid ja norme, kuid erinevus seisukohtade vahel seisneb selles, mis ulatusega peaks neid kasutama. Kendall ja Carey'i (1964: 409-410) käsitluse kohaselt leiavad staatilised konservatistid, et traditsioonide väärtus seisneb vanuses, läbiproovitudes ning kuna need on juba erinevates ühiskonnasituatsioonides toimunud, siis peaks traditsioone muutmata kujul ka edaspidi kasutama. Staatiliste konservatistide eesmärgiks on traditsioonide hoidmine ja säilitamine ning uuenduslikkust peetakse halvaks, kuna see lõhub traditsioone. Ka järeltulevad põlvkonnad peaksid traditsioonid saama muutmata kujul ning neid niiviisi ka kasutama. Arenevad konservatistid on aga arvamusel, et saadud traditsioone võib mõnel määral arendada vastavalt erinevatele situatsioonidele. Nende jaoks on traditsioonid miski, mis kasvavad ajas, kuid säilitavad siiski oma traditsionaalsuse. Ka konservatism ise võib meetodina ja poliitikana aja jooksul ühest variandist teiseks üle minna. Näiteks ajaloolised kommunistliku Venemaa sündmused alates 1917. aastast. Esmalt tekkis täiesti uus süsteem, mis sisaldas endas uut korda, institutsioone ja ühiskonnakorraldusi. Need sündmused võiks liigitada progressiivseteks. Edasi võttis aga riik poliitikaks areneva konservatismi, muutudes järjest vastuseisvamaks muutustele, kuni lõpuks oli tegemist staatilise konservatismiga, mille eesmärgiks oli säilitada kommunismi. (Kendall, Carey, 1964:410-411).

1.2 Konservatismi mõõtmine

Kuna konservatiivsus kuulub tänapäevases poliitiliste ideoloogiate käsitluses parempoolsete ideoloogiate alla, siis saab seda mõõta vasak-parem skaalal ehk poliitilisel spektril. Kogu

valijaskonna või riigi elanike kõige täpsem poliitiline vasak- või parempoolsus oleks leitav siis, kui teostada kvantitatiivne uurimus ja uurida iga elaniku enesemääratlust poliitilisel spektril ning riigi kontekstis võtta enim esinenud punkt, et teada, millises osas skaalal riik paikneb. Kuna aga nii massiivset infokogumist on äärmiselt keeruline teostada, on antud uurimustöös hinnatud riikide paigutust vasak-parem skaalal lähtudes riigi valitsusest. Euroopa riikides esineb võimude lahusus ning ka parlamendis on mitu parteid koalitsioonis, et ennetada varianti, et võim koonduks ühe partei kätte, siis on raske ka riikide valitsusi panna üheste standardite järgi poliitilisele spektrile, sest tihtipeale on valitsuses nii vasak- kui parempoolseid parteisid. Seetõttu on antud uurimustöös võetud meetodiks leida riikides parteid, kes on parlamendis esindatud suurima kohtade arvuga ning nende suurimate parteide määratlus vasak-parem skaalal ongi see, kuhu poole spektril riik parajasti kaldub. Suurima kohtade arvuga partei on saanud valijaskonnalt kõige rohkem hääli, mis võiks eeldatavasti kõige paremini väljendada valijaskonna poliitilist suunitlust valimiste hetkel. Vasak- ja parempoolsus on uurimustöös mõõdetud 0-10 skaalal, kus 0 tähendab vasakäärmuslust ja 10 paremäärmuslust. Mida nullile lähedasem on antud riigi populaarseima partei määratlus skaalal, seda vasakpoolsem on riik ning mida kümnele lähedasem, seda parempoolsem on riik. Vasak- ja parempoolsuse mõõtmiseks on lisaks 10-skaalale veel erinevaid variante, näiteks 11- ja 101-punkti skaala, kuid 10-punkti skaala on valitud antud uurimustöös põhjusel, et see on Euroopas läbiviidatavates uuringutes kõige enam levinud skaala vasak- ja parempoolsuse mõõtmiseks (Kroh, 2007: 206). 10-punkti skaala miinuseks on, et sel puudub neutraalne variant ehk keskpunkt, mida pakub 11-punkti skaala. Vaieldav on aga, kas keskpunkt on üldse küsitlustes vajalik valikuvõimalus, kuna see annab küsitluse täitjale võimaluse loobuda oma vaadete avaldamisest (Kroh, 2007: 207-208). 101-punkti skaala on äärmiselt detailne ning pigem vähe kasutatud, kuna liiga suur valikute arv vähendab andmete kvaliteeti, muutes vastajad ebakindlaks oma vastuste osas (Kroh, 2007: 207).

1.3 Sissetuleku mõju valimiskäitumisele ja sissetuleku mõõtmine

Siim Trumm (2018: 332-333) on välja toonud mitmeid erinevaid potentsiaalseid seletusi, mis võiksid konservatismi või parempoolsete parteide populaarsust valijaskonnas tõsta ning üheks võimalikuks põhjuseks on inimeste madal sissetulek. Trumm kirjeldab teooriat, mille kohaselt tekib inimestel mahajäämuse tunne, kui nad tajuvad majanduslikku ebavõrdsust, olgu see riigisisesele indiviidide või ühiskonnagruppide vahel või võrdluses teiste riikidega. Indiviidi väiksem sissetulek võib potentsiaalselt tekitada vastumeelsust või vimma poliitilise eliidi suhtes, kes nende arvamuse kohaselt keskenduvad ainult kõrgema sissetulekuga

ühiskonnagruppide heaolu parandamisele ning madalama sissetulekuga grupid on justkui riigitegevusest välja jäetud. Valija majandusliku ebavõrdsuse tunnetamine võib olla põhjuseks, miks tekib poolehoid parempoolsete parteide suhtes, kuna sellised parteid kasutavad tihti valimiskampaaniates sõnumitena võitlust poliitilise eliidi vastu ning paremat elujärge madalama sissetulekuga ühiskonnagruppidele. Madalama sissetulekuga valijad on tihti ka pessimistlikud või umbusaldavad võimul oleva valitsuse ja selle liialt liberaalsete majanduslike ja sotsiaalsete plaanide suhtes, mistõttu soovitakse muutusi, takistamaks liialt progressiivseid ideid (Trumm, 2018: 332-333).

Sissetulekut on antud uurimustöös mõõdetud keskmise palgaga. Keskmine palk riigis leitakse, jagades rahvamajanduse kogu palgakulu riigi keskmise töötajate arvuga. Saadud arv korrutatakse täistööaja keskmise nädalatundide ja kõigi töötajate keskmise nädalatundide suhtega. Tulemuseks on üksikindiviidi keskmine palk aastas ja palgad on esitatud USA dollarites, arvestades ka ostujõu pariteeti (OECD, 2021).

Keskmine palk sai muutujaks valitud seetõttu, et kinnitada või ümber lükata teooriat, kas madalama sissetuleku ja kehvema elujärgiga riikides on populaarsem valida parempoolseid parteisid. Antud muutuja annab hea võimaluse võrrelda andmeid riikidevaheliselt ning keskmine palk on üks populaarsemaid näitajaid riigi majandusliku taseme kirjeldamisel. Keskmise palga miinuseks on, et see ei näita riigis majandusliku ebavõrdsuse määra suurust, s.t, et kui suur on riigi rikkamate ja vaesemate ühiskonnagruppide sissetulekute vahe. Majandusliku näitajana kasutatakse tihti ka SKT-d *per capita*, kuid praeguse uurimustöö hüpoteesist lähtuvalt seda muutujaks ei valitud, kuna SKT *per capita* näitab majanduse tootlikkust ning arengutaset riigis indiviidi kohta, kuid ei anna aimu inimeste reaalsest sissetulekust. Uurimustöös on kasutatud Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) andmebaasi andmeid 2019. aasta või uuema saadavaloleva seisuga.

1.4 Ida- ja Lääne-Euroopa riikide tunnused

Uurimustöös on riikide liigitamisel lähtutud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni statistikaosakonna liigitusest. Euroopa kontinent on jaotatud Põhja-, Lõuna-, Ida- ja Lääne-Euroopaks. Antud uurimustöös on liigitusest olulised alamkategoriad Ida- ja Lääne-Euroopa. Ida-Euroopa riikide alla kuuluvad ÜRO statistikaosakonna (2021) käsitluse kohaselt Valgevene, Bulgaaria, Tšehhi, Ungari, Poola, Moldova, Rumeenia, Venemaa, Slovakkia ja Ukraina. Lääne-Euroopa riikide alla kuuluvad sama käsitluse kohaselt Austria, Belgia, Prantsusmaa, Saksamaa, Liechtenstein, Luksemburg, Monaco, Holland ja Šveits. ÜRO statistikaosakond on jaganud riigid geograafilisteks regioonideks lähtudes kontinentaalsetest

piirkondadest ning alamkategoriad on koostatud populatsiooni suurust ja muid demograafilisi asjaolusid arvestades (ÜRO statistikaosakond, 2021).

Ida-Euroopa riikide üheks peamiseks ühisjooneks on, et tegemist on suhteliselt noorte demokraatiatega. Pärast kommunistliku võimu alt vabanemist 1990ndatel aastatel oodati Ida-Euroopa riikidelt kiiret demokratsiseerumist. Demokratsiseerumise taset ja arengut uute post-kommunistlike riikide algusaastatel hinnati protseduuriliste ja poliitiliste demokraatia kontseptsioonide põhjal, nagu vabad, õiglased ja regulaarsed valimised ning aktiivne ja passiivne valimisõigus. Konsolideeritud demokraatia loeti riikides saavutatuks, kui eelnevalt mainitud protseduurid olid riikides toimivad ning võimukandjad olid nõus ka võimust loobuma (Stanley, 2019: 345). Stanley (2019) toob välja, et ainult demokraatia protseduuriliste tunnuste järgimisest ei piisa, vaid riigis on vaja ka demokraatlikke väärtusi, et tagada tegelikult kodanikuosalus poliitikas ja riigivalitsemises. Demokraatia annab üksnes erinevaid formaalseid võimalusi kodanikuvõimudeks, kuid demokraatlikud väärtused tagavad kodanikuvõimu tegeliku olemasolu riigis (Stanley, 2019: 345). Stanley (2019: 345-346) on hinnanud demokraatiat Ida-Euroopa riikides demokraatia indeksiga, mis koosneb viiest komponendist. Esimeseks nendest on valimiskomponent, mis ühildub poliitilise baaskontseptsiooniga ehk valimiste vabaduse, õigluse ja sageduse ning sõna-, meedia- ja ühinguvabadusega. Teiseks komponendiks on liberaalsuse komponent, mis kaitseb indiviidi ja vähemusgruppide õigusi enamuse eest ning võimalike riigi repressioonide eest. Kolmas ehk osaluskomponent kirjeldab kodanike aktiivset osalust poliitilistes protsessides. Arutlev komponent näitab, mil määral ületab põhjendatud dialoog emotsionaalsusel, kiriklikel huvidel või sundlusel põhinemist otsustusprotsessides. Viimane komponent ehk võrdõiguslikkuse komponent kirjeldab, kuidas ebavõrdsus (materiaalne ja mittemateriaalne) pärsib õiguste ja vabaduste tegelikku teostust. Kõikidel nendel komponentidel põhineva demokraatia indeksiga on Stanley (2019) hinnanud demokraatiat Ida-Euroopa riikides. Pärast kommunismi jõuti pea kõigis Ida-Euroopa riikides üsna kiirelt valimisdemokraatiani ning samuti on valimisdemokraatia ka kõige kõrgemate väärtustega komponent kõigis Ida-Euroopa riikides. Näitajate võrdlemisel on välja tulnud, et mõned Ida-Euroopa riigid on jõudnud stabiilsemate näitajateni, kui teised. Kuigi üldpildis on Ida-Euroopa riikide demokraatia indeksid sarnaste väärtustega, siis Ungari, Poola ja Tšehhi indeksite puhul on näha, et demokraatia kvaliteet on viimaste aastate jooksul langema hakanud (Stanley, 2019: 346-347).

Lääne-Euroopa riikide demokraatiat kirjeldab ühe olulisima faktorina pikk demokraatia kasutamise aeg. Lääne-Euroopa demokraatiad kujunesid suures osas välja juba 20. sajandil, seega on olnud demokraatia praktiseerimise aeg võrreldes Ida-Euroopa riikidega

märkimisväärselt pikem, kes on jõudnud seda teha vaid ligi 30 aastat. Kui hinnata Lääne-Euroopa riikide demokratiseerumise taset samadel alustel, mis Ida-Euroopa puhul eelmises lõigus välja toodi, siis ilmneb, et lisaks oskuslikumate institutsionaalsetele protsessidele on Lääne-Euroopa riikides tekkinud ka demokraatlikud väärtused. Valimiskomponent on ühesuguselt Ida-Euroopa riikidega ka Lääne-Euroopa kõige kõrgema väärtusega komponent, kuid erinevalt Ida-Euroopast on Lääne-Euroopas kõrgemal kohal osalusdemokraatia, mis on levinud muster pikalt praktiseeritud demokraatiates (Stanley, 2019: 346).

Teiseks aluseks, mille põhjal Ida- ja Lääne-Euroopat kirjeldada, on religiooni olulisus või mitteolulisus. Ühisjooneks Ida-Euroopa riikide puhul on üsna kõrge religiooni olulisus rahvastiku seas. Võrreldes Lääne-Euroopaga on Ida-Euroopa riikide rahvastikus üldjoontes kõrgem protsent inimesi, kes seovad end mingisuguse usuga. Levinumad religioonid Ida-Euroopas on õigeusk ja katoliiklus. Keskmiselt üle kahe kolmandiku Ida-Euroopa riikide elanikest usuvad Jumalasse ning kolmandiku jaoks on usk igapäevaelus väga olulisel kohal (Pewi uurimiskeskus, 2018). Lääne-Eurooplaste seas on usk vähem oluline – keskmiselt vähem kui kolmandik inimestest peavad usku enda igapäevaelus oluliseks ning Jumalasse usus ollakse pigem vähem kindel (Pewi uurimiskeskus, 2018). Kuigi Ida-Euroopas on religioon inimeste jaoks olulisem, siis teiste (mitte-kristlike) religioonide osas ollakse vähemsallivamad. Pewi uurimiskeskuse 2018. aasta uuring näitas, et keskmiselt vaid ligi veerand elanikest aktsepteeriks Islami usku inimest oma pereliikmena, samas kui Lääne-Euroopas on sama protsent üle 50 ning kohati ka üle 80. Samuti on erinev ka juudi usku inimeste tolereerimine – Ida-Euroopas on juute nõus aktsepteerima umbes pooled, Lääne-Euroopas üle kahe kolmandiku inimestest. Antud statistika võimaldab järeldada, et kuigi Ida-Euroopa on religioossem võrdluses Lääne-Euroopaga, siis erinevate usundite osas ollakse märkimisväärselt vähem sallivamad, kui Lääne-Euroopas.

Viimane olulisem tasand, mille põhjal Ida- ja Lääne-Euroopat võrrelda, on majanduslikud näitajad. Kui võrrelda kaht poolt sisemajanduse kogutoodangu (SKT) *per capita* põhjal, siis on näha, et on selge erinevus sees. Lääne-Euroopat ilmestab üsna kõrge SKT *per capita*, jäädes keskmiselt riigi kohta 40 000-60 000 USA dollari vahele aastas. Ida-Euroopa riikides jääb SKT *per capita* aga 20 000-40 000 USA dollari vahele aastas (OECD, 2019). Ka keskmised palgad on Ida- ja Lääne-Euroopa riikide puhul erinevates kategooriates. Ida-Euroopa puhul on keskmine aastapalk (USA dollarites) 25 000-30 000 vahel, Läänes aga 40 000-55 000 vahel. Nende kahe näitaja põhjal saab hinnata keskmist elatustaset Lääne-Euroopa riikides kõrgemaks, kui Ida-Euroopas. Majandusliku heaolu tase on seotud nii demokraatia kasutamise ajaga kui ka riikide iseseisvusperioodi pikkusega. Ida-Euroopa riikide majandus on kohati alles

arenemisjärgus, kuna riigid vabanesid kommunistliku võimu ja liidu alt ligi 30 aastat tagasi ning tekkis kohustus igal riigil enda majandus iseseisvalt üles ehitada, kuna ei sõltunud enam Nõukogude Liidust. Selle tõttu ei ole majanduslikult arengult jõutud samale tasemele, kus on Lääne-Euroopa riigid, kuna Lääne-Euroopa riikidel on olnud iseseisva riigi majanduse välja arendamiseks rohkem aega.

2. Uurimuse meetod ja valim

Uurimuse meetodiks on võrdlev meetod *Most Similar Systems Design (MSSD)*, mis tähendab, et valimi moodustavad sarnased riigid. Uurimus koosneb kaheksast riigist, mis jagavad omavahel järgnevaid sarnasusi:

- 1) Demokraatlik valitsemine
- 2) Parlamentaarne demokraatia
- 3) Võimude lahusus
- 4) Regulaarsed valimised
- 5) Sõnavabadus
- 6) Majanduslik ebavõrdsus madal ja riikidel ühesugune (OECD, 2021)
- 7) Kuulumine ühesugustesse rahvusvahelistesse organisatsioonidesse.
- 8) Madal töötute protsent kogu töötavast rahvastikust (The World Bank, 2021)
- 9) Vananev rahvastik (Population Pyramid, 2021)
- 10) SKT moodustavad põhiliselt teenused (OECD, 2021)

Kvalitatiivne analüüs koosneb kahest poolest, mida omavahel võrreldakse. Esimeseks pooleks on Lääne-Euroopa, mida esindab neli riiki – Austria, Belgia, Saksamaa ja Holland. Teist poolt ehk Ida-Euroopat esindab samuti neli riiki – Poola, Ungari, Tšehhi ja Slovakkia. Mõlema kategooria riigid on oma vastaval poolel ajaloolise tausta ja kujunemislöö poolest üksteisega väga sarnased. Samuti on riigid sarnases suurusjärgus elanike arvu poolest, mis tähendab, et riikide valikul välistati valimi homogeensuse säilitamiseks väikse elanike arvuga väikeriigid, s.t Luksemburg, Liechtenstein ja Monaco. Lisaks lähtuti valimi moodustamisel ka sellest, et riigid kuuluksid samadesse rahvusvahelistesse organisatsioonidesse. Kõik valimis olevad riigid kuuluvad Euroopa Liitu, Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD, 2021), Ühendatud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO, 2021) ja Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO, 2021). Põhiliselt Euroopa Liitu mittekuulumise pärast välistati valimist Venemaa, Valgevene, Moldova, Ukraina ja Šveits. Samuti on mainitud riikide välistamise põhjuseks ka ekstreemselt kõrged või madalad majanduslikud näitajad, mis rikuksid valimi homogeensust. Riikide üheks suurimaks erinevuseks on majanduslike näitajate erinevus. Siinses uurimustöös on hüpoteesist lähtuvalt majanduslikuks sõltumatuks muutujaks valitud keskmine palk, et kirjeldada sissetulekut. Keskmine palk on andmetena antud keskmise aastapalga kujul indiviidi kohta ning esitatud USA dollarites, mille puhul on arvestatud ka ostujõu pariteeti. Keskmine palk on Ida-Euroopa riikidel märkimisväärselt madalam, kui Lääne-Euroopa riikidel, kuigi tegemist on suhteliselt sarnaste riikidega. Sõltuvaks muutujaks on konservatism. Töös on

kasutatud konservatismi mõõtmiseks *Parliaments and governments (ParlGov)* andmebaasi, mille on välja töötanud Döring, Holger ja Manow (2019). Andmebaasist on kasutatud järgnevaid muutujaid: „*election date*“ (valimiste kuupäev; annab ülevaate riigis toimuvatest valimistest), „*seats*“ (kohtade arv parlamendis), „*election seats total*“ (kogu kohtade arv parlamendis; vajalik selleks et näha, milline partei on protsentuaalselt kõige suurema kaaluga), „*party name english*“ (partei nimi inglise keeles) ning „*left right*“ (vasak-parem; partei määratlus poliitilisel spektril skaalal 0-10). Seega mõõdetakse konservatismi 10-punkti skaalal, millest nullile lähemal asetsemine kirjeldab vasakpoolsust ning kümnele lähemal asetsemine parempoolsust.

Uurimus leiab aset makrotasandil, kuna hüpoteesi uurimiseks vaadeldakse ja võrreldakse riike, mitte indiviide. Makrotasandi uurimus on üldistavam, kui mikrotasandi uurimus, kuid antud hüpoteesist lähtudes on see parimaks sobivaks tasandiks. Leides statistilist põhjuslikkust ning tehes statistiliste andmete põhjal üldistavaid järeldusi gruppide põhjal ka indiviidi kohta, on uurimuse tulemuste analüüsil arvestatud võimalusega, et tegemist võib olla ökoloogilise eksitusega.

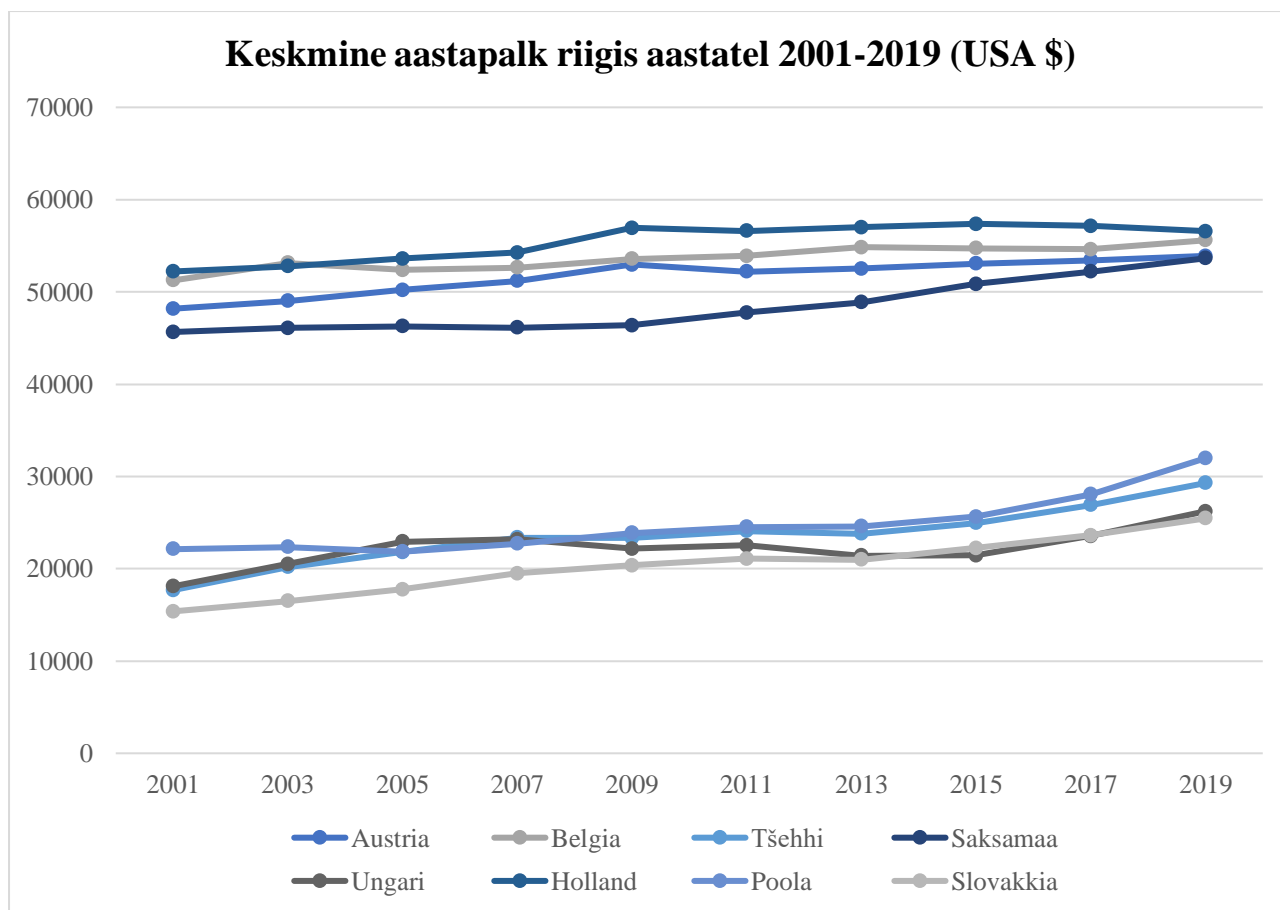
3. Madala sissetuleku mõju hindamine konservatismile

Võrdlev analüüs lähtub eelnevalt mainitud ParlGov andmebaasist, mida on vastavalt uurimustööle kohandatud, jättes välja andmed, mis kirjeldavad valimisi enne 21. sajandit ning samuti ka riigid, mis ei ole valimi osa. Lisaks on andmetele lisatud keskmine palk riigis, mis on esitatud USA dollarites ning keskmine palk põhineb OECD andmetel 2021. aasta seisuga. Võrdleva analüüsi legitiimsuse hindamiseks on lähteandmetega sooritatud ka statistiline analüüs. Hindamiseks sooritati kahemuutuja Pearson'i korrelatsioonanalüüs (vt Joonis 1), et saada aimu, kas valitud muutujatel on üldse statistilist seost. P-väärtus 0,0333 näitab, et muutujatel on olemas oluline statistiline seos, kuid korrelatsiooni koefitsient näitab muutujate vahelist väga nõrka seost.

```
Pearson's product-moment correlation  
  
data: andmed$left_right and andmed$average_wage  
t = -2.1326, df = 718, p-value = 0.0333  
alternative hypothesis: true correlation is not equal to 0  
95 percent confidence interval:  
 -0.151524145 -0.006307553  
sample estimates:  
      cor  
-0.07933674
```

Joonis 1. Pearsoni korrelatsioonanalüüs.

Keskmine palk ja selle muutus aastatel 2000-2019 on kahe poole ehk Ida-Euroopa ja Lääne-Euroopa arvestuses jaotunud joonisel (vt Joonis 2) kaheks grupiks. Ülemine grupp koosneb Lääne-Euroopa valimi esindejatest ning alumine Ida-Euroopa valimi esindajatest. Lääne-Euroopa riikide keskmised palgad on antud aastate jooksul läbinud väiksema tõusu, kui Ida-Euroopa riigid, kuid siiski on ka 2019. aasta seisuga kahe osapoole keskmiste palkade vahe ligi kahekordne. Kõige jõudsamalt on Lääne-Euroopa riikidest suurenenud keskmine palk Saksamaal, kasvades ~15% võrra. Ida-Euroopa riikide keskmised palgad on läbinud suurema tõusu, neist kõige jõudsamalt on tõusnud keskmine palk Tšehhis – lausa ~40%.

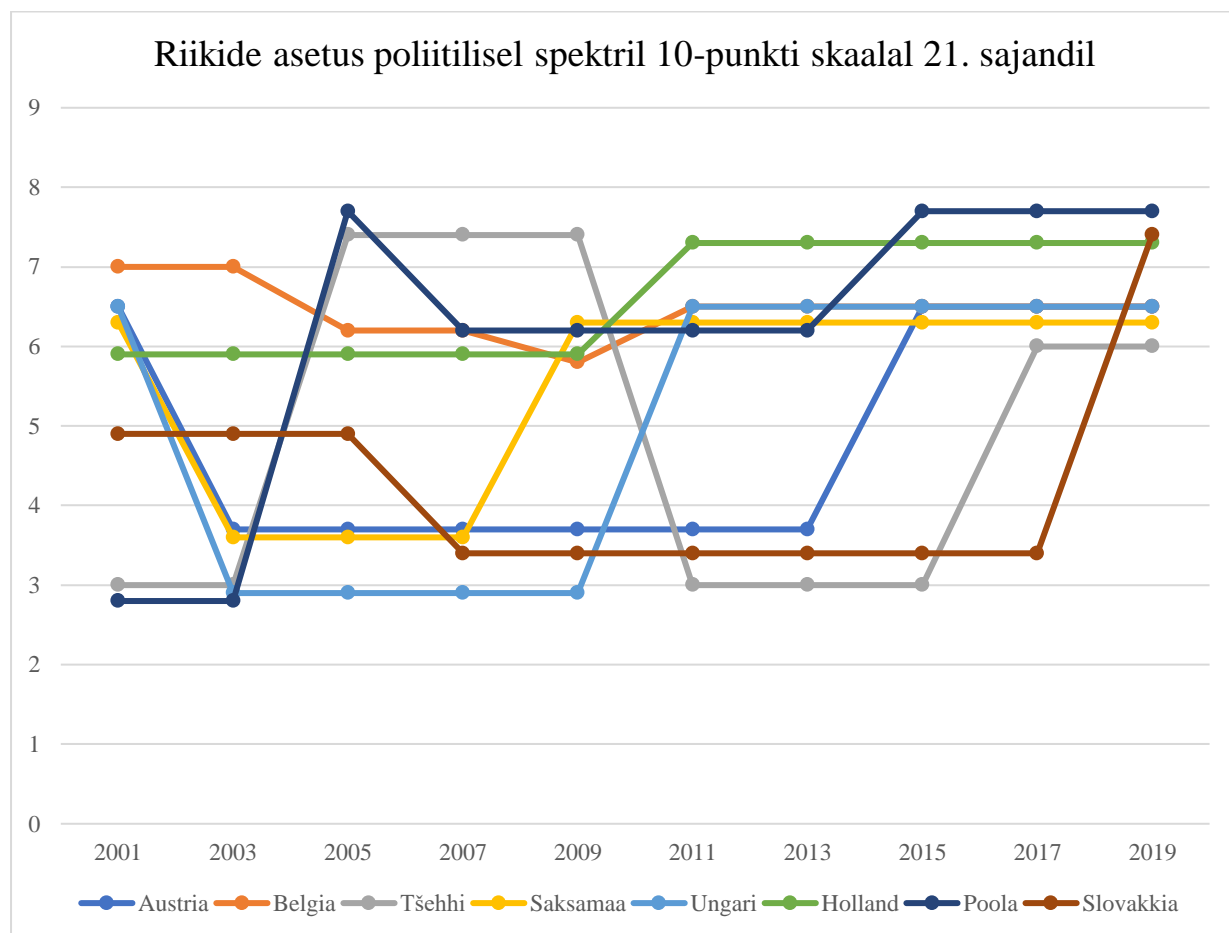
Joonis 2. Keskmine aastapalk riigis aastatel 2001-2019 (USA dollarites). Allikas: OECD (2021).

Riikide võrdluseks on uurimustöös kasutatud riikide parteide liigitust vasak-parem skaalal kümne palli süsteemis. Kaheksa riigi skooride muutused perioodil 2000-2019 on toodud alljärgneval joonisel (vt Joonis 3) ning iga riigi seletavad kirjeldused muutuste kohta järgnevates alapeatükkides. Lääne-Euroopa riigid on koondatud ühte peatükki, kuna sissetulekud on seal ühtmoodi kõrged ning poliitilisel spektril on need riigid olnud ka stabiilsemad, kui Ida-Euroopa riigid. Siiski on poliitilisel spektril kõik valimi riigid antud aastatel vähemal või rohkemal määral liikunud. Kõige stabiilsem on spektril püsinud Hollandi asukoht, muutudes vaid korra. Üldiselt võib öelda, et riigid on spektril asukohti korduvalt vahetanud, mis annab mõista, et riikides saavutavad enamuse erinevad parteid ning stabiilselt üks ja sama partei valimistel enamust ei saavuta. Valimised on kõigis valimi riikides toimunud regulaarselt ja üsna korrapäraselt.

2019. aasta seisuga on kõik valimi riigid spektril saanud tulemuseks üle viie ehk kõik riigid on kergelt parempoolse kallakuga. Kõige kaugemal spektril asub Poola, kelle suurima

hääldenamusega partei on skaalal tulemuseks saanud 7,7. Kolm riiki jagavad sama skoori ehk 6,5: Austria, Belgia ja Ungari.

Joonis 3. Riikide liikumine poliitilisel spektril aastatel 2001-2019.

2019. aasta seisuga on riikides valitsemas järgnevad parteid: Ungaris on hetkel suurima kohtade arvuga Fidesz'i partei (*Fidesz-Hungarian Civic Union*), kelle põhiväärtusteks on näiteks tööpõhine ühiskond (vähendada riigitoetusi), majanduslik stabiilsus ning Ungari rahvusluse kaitse ja arendamine (Fidesz'i kodulehekül, 2021); Poolas on suurima kohtade arvuga erakond Õigus ja Õiglus (*Law and Justice Party*), kelle väärtusteks on proteksionistlik majanduspoliitika ning euroskeptisism, mis tähendab, et Euroopa Liit peaks olema Poolale kasulik, mitte Poola Euroopa Liidule kasulik (PiS kodulehekül, 2021); Tšehhis on enamuse saavutanud Rahulolematute Kodanike Algatusrühm, mis on suhteliselt uus, 2011. aastal asutatud partei. Erakond lubab võidelda korruptsiooniga riigis ning muuta maksusüsteemi (ANO kodulehekül, 2021); Slovakkias (2020. aasta seis) on enamuse saavutanud Tavaliste Inimeste ja Sõltumatute Isiksuste Partei, kes samuti, sarnaselt Tšehhi parteile, lubavad võidelda riigis korruptsiooniga (OLaNO kodulehekül, 2021); Austrias on suurima kohtade arvuga

partei Austria Rahvapartei, kes järgib kristlikku demokraatiat; Belgias on Uus Flaami Allianss, kes tegeleb rahvusluse hoidmisega; Saksamaal on Saksamaa Kristlik-Demokraatlik Liit, kes järgib samuti kristlikku demokraatiat ning Hollandis Vabaduse ja Demokraatia Rahvapartei, kes on konservatiiv-liberaalne erakond.

3.1 Poola

Poola vabanes Nõukogude Liidu satelliitriigiks olemisest 1989. aastal, mil Poola korraldas esimesed valimised ning 1990. aastal esimeste vabade valimistega sai Poolast esimene post-kommunistliku valitsusega riik. Riik võttis eesmärgiks uuendada valitsemisviisi demokraatlikumaks ning keskenduda turu väljaarendamisele. Seetõttu ühines Poola ka mitmete rahvusvaheliste organisatsioonidega, näiteks NATO-ga 1999. aastal ning Euroopa Liiduga 2004. aastal (Coleman, Poland Country Review, 2019: 2).

Esimestel vabanemisjärgsetel aastatel oli valitsuste eluead lühikesed ning valimistel osales väga palju väikeseid parteisid, kes ei saanud keegi kunagi eriti suurt protsenti häältest. 1990ndate tihedad vahetumised valitsustes ning konkreetse suurema poolehoiuga erakondade puudumisel ei arenenud majandustegevus riigis kuigi kiiresti ning 2000ndate alguses tekkis esimest korda erakond (*Freedom Union*), kes võttis kindlaks eesmärgiks arendada jõudsamalt majandustegevust ning valiti president, kes sai teistest kandidaatidest märkimisväärselt suurema poolehoiu. 2000ndate alguses hakkasid ka toimuma muutused parteide koosseisudes. Väiksemad parteid liitusid ning moodustasid suuremad ühendused, koondudes oma vasak- või parempoolsete vaadete järgi. Üks mõjukamaid tekkinud erakondi oli Õigus ja Õiglus, mis moodustus väiksematest parempoolsetest rühmitustest, ning mis on siiani üks populaarsemaid parteisid Poolas (Coleman, Poland Country Review, 2019: 13-15). Ka praeguses, 2019. aastal valitud valitsuses on erakonnal Õigus ja Õiglus enim kohti: 460 kohast 235 on selle partei poolt täidetud (Döring, Holger ja Manow, 2019).

Suurim muutus poliitilise spektri ühelt poolelt teisele toimus 2005. aasta valimistel, mil eelmine populaarseim partei, Demokraatlik Vasakliit (*Democratic Left Alliance*) skooriga 2,8 nullist kümneni skaalal asendus Õigus ja Õiglus erakonnaga, skooriga 7,7 (Döring, Holger ja Manow, 2019). 2005. aasta valimised olid Poola jaoks erilised seetõttu, et need olid esimesed valimised pärast Euroopa Liiduga ühinemist 2004. aastal. Demokraatlik Vasakliit oli partei, mis aitas Poolal Euroopa Liiduga ühineda, kuid pärast liitumist tabasid parteid korrupsiooniskandaalid ning nende valitsusajal oli töötute protsent Poolas ligi 20%, mistõttu 2005. aasta valimistel nad kaotasid. Õigus ja Õiglus ei ole oma vaadetelt liberaalse majanduse poolt ning pooldab riigitoetusi madalama sissetulekuga või vaesematele inimestele. (Coleman,

Poland Country Review, 2019: 16-20). Kuna sel ajal oli töötus erakordselt kõrge ning keskmise palga kasv ka pidurdus, võib see seletada, miks valijaskond otsustas enim just selle partei poolt hääletada. Pärast võimuvahetust järgneva viie aasta jooksul ehk aastatel 2005-2010 langes ka töötus, hoolimata ülemaailmsest majanduskriisist 2008. aastal, alla kümnele protsendile. Sel ajaperioodil ehk 2007. aasta valimistel sai kõige rohkem hääli teine partei, Kodanike Platvorm (*Civic Platform*), mis klassifitseerub poliitilisel spektril pigem paremtsentrismiks parteiks ning järgneva kaheksa aasta jooksul oligi Poola valitsus paremtsentrismlik (partei skooriks 6,2) (Coleman, Poland Country Review, 2019: 23-31).

2015. aasta valimised tõid Poola valitsusse suuri muudatusi. Õigus ja Õiglus võitis järjekordselt valimised ning seda ülekaalukamalt kui varem, võites enamuse nii seimis (*lower house*) kui ka senatis (*upper house*), tagades sellega kontrolli nii seadusandliku kui ka täidesaatva võimuharude üle. Eelmine valitsus oli tekitanud inimestes pahameelt tööreformidega ning 2013. aastal toimusid Poolas ulatuslikud valitsusevastased protestid. Meeleavaldustega nõuti kõrgemat miinimumpalka ning paremat töökindlust. (Coleman, Poland Country Review, 2019: 31-35). Kuna 2015. aasta valimistel võitis uuesti parempoolsem ja konservatiivsem Õigus ja Õiglus erakond, siis siinkohal võib ühe võimaliku põhjusena esitada teooria, et majanduslik ebastabiilsus ning madal sissetulek ajendavad inimesi valima konservatiivsemat parteid. Õigus ja Õiglus erakond on Poolas võimul ka praegu, mistõttu on Poola praeguseks skooriks vasak-parem spektril 7,7.

3.2 Ungari

Ungari sai Nõukogude Liidu mõjude alt vabaks 1990. aastal, mil korraldati esimesed mitmeparteivalimised. Ungari üleminek läänelikuks demokraatiaks algas juba Nõukogude Liidu mõju all, kui riik hakkas kasutama mõningaid aspekte vabaturumajanduse korraldusest. 1990ndate keskpaigas viis Ungari läbi ulatuslikke reforme majanduses, mistõttu suutis riigi majandus suhteliselt kiiresti edukuse tagada. 1999. aastal liitus Ungari NATO-ga ning 2004. aastal Euroopa Liiduga. (Coleman, Hungary Country Review, 2019:10-12).

1990ndatel säilisid riigis veel mõningad sotsialistlike mõjutustega ning vasakpoolsed parteid, kuid liiguti jõudsalt vabaturumajanduse poole ning tegeleti sellega, et kodumaalt põgenenud ungarlased naaseksid Ungarisse, kuna majanduse edendamiseks oli vaja suuremat tööjõudu. Selleks läks 1994. aastal läbi seadus, mille kohaselt ei olnud välismaalastel õigust osta Ungaris maad. Oli plaanis, et seadus kehtiks ka pärast Euroopa Liitu astumist (Coleman, Hungary Country Review, 2019:13-15).

2000ndate algus oli Ungari poliitikas keeruline, kuna endiselt valitsesid sotsialistlikud, vasakpoolsed parteid ning riigijuhtidega juhtus igasuguseid skandaale seoses valimistel valetamisega, korrupsiooniga jne. 2000ndate lõpupoole olid Ungaris ulatuslikud ning üsna vägivaldsed meeleavaldused seoses rahulolematusega peaministrite töö osas. Samuti mõjus 2008. aasta majanduskriis Ungarile raskelt ning riik palus Euroopa Liidult, Maailmapangalt ning Rahvusvaheliselt Valuutafondilt abirahasid (Coleman, Hungary Country Review, 2019:20-29).

2010. aasta valimised tõid muudatuse Ungari valitsuses. Lähtuvalt eelmise kümnendi sündmustest ning rahva pahameelest majanduslike raskuste ja poliitilise eliidi vastu, sai enim kohti uus partei – Fidesz'i partei. Uus valitsus lubas muuta vanu süsteeme ning hakata looma uut konstitutsiooni. Fidesz sai valitsuse 368 kohast 263 kohta, mis on absoluutne enamus. Juba 2011. aastal võeti vastu uus Ungari põhiseadus. Seda uut põhiseadust peetakse Ungari demokraatiat represseerivaks, kuna seadus on väga kristlike juurtega ning usulist vabadust takistav (Coleman, Hungary Country Review, 2019: 29-30).

Järgnevatel aastatel on valimistel võitnud sama partei, kuid riigis on toimunud väga paremäärmuslikke aktsioone ning juutide vastast tegevust. Kuigi pealtnäha on Ungari valimised vabad ja ausad, on Fidesz garanteerinud oma pideva võidu algselt võimu saanuna seadusemuudatustest (näiteks poliitkampaniate piiramine, meediaväljaannete kallutatus). Ka 2015. aasta migratsioonikriisi ajal olid Ungaris piiravad poliitikad, takistades immigrantide liikumisvabadust. Samuti kasutas Ungari Süüriast tulevate immigrantide takistamiseks militaarjõudu. ÜRO võttis sellise tegevuse osas sõna ning nimetas Ungari poliitikaid inimõigusi takistavaks (Coleman, Hungary Country Review, 2019: 31-39).

Ungari keskmine palk on kasvanud erineva kiirusega. 1990ndatel oli Ungaril majanduse arendamiseks oskuslikumad tehnikad ning tugevam suunitlus vabaturumajanduse poole, mis võib põhjuseks olla 2000ndate alguspoole üsna hea keskmise palga kasvul. Edasi olid Ungaril 2008. aasta majanduskriisist tulenevalt suured majanduslikud raskused ning madal miinimumpalk tekitasid inimestes rahulolematust, mida kinnitavad ka 2000ndate lõpupoole aset leidnud meeleavaldused. Poolaga sarnastel põhjustel ning ka suhteliselt sarnasel ajal kandus riigi asetuse poliitilisel spektril ühelt poolelt teisele üle. Pikalt võimul olnud Ungari Sotsialistlik Partei, skooriga 2,8 asendus Fidesz'i parteiga, skooriga 6,5 (Döring, Holger ja Manow, 2019). Antud partei on pigem parementsentristlik, kuid siiski on selge märk, et majanduslikes raskustes inimesed valisid konservatiivsema partei, kuna eelmine valitsus ei olnud piisavalt nende vajadustele keskendunud ning valijaskond soovis muutust.

3.3 Slovakkia

Slovakkia saavutas iseseisvuse Tšehhoslovakkia lagunemise tulemusel 1993. aastal. 1990ndatel toimus riigis mitmeid tihedaid valitsusevahetusi, mis muutsid uue riigi algul poliitiliselt ebastabiilseks. 2000ndate aastate algul vaevles Slovakkia majanduslike raskuste käes, mida peegeldab ka keskmise palga suurus – antud valimist on Slovakkia keskmine palk olnud läbivalt kõige madalam ning 2000ndate aastate alguses oli see alla 20 000 USA dollari aastas (Countrywatch, 2020: 14-17).

Slovakkia püsis 2000ndate keskpaigast kuni lähiaastateni vasak-parem pidevalt samas kohas (skoor 3,4), mis on küllaltki vasakpoolne. Enamuse saavutas järjepidevalt Sotsiaaldemokraatlik erakond (Döring, Holger ja Manow, 2019). 2020. aasta alguses toimunud valimistel saavutas aga esmakordselt suurima arvu kohti uus, Tavaliste Inimeste ja Sõltumatute Isiksuste Partei, kes on enda peamiseks eesmärgiks nimetanud korrupsioonivastase võitluse (OLaNO kodulehekülg, 2021). Viimastel valimistel saavutas hoopis teine erakond suurima edu: kui eelnevalt oli mitmetel valimistel saanud Sotsiaaldemokraatlik erakond, kes oli poliitilisel spektril skooriga 3,8, siis toimus muutus parempoolsuse suunas, kui võitis Tavaliste Inimeste ja Sõltumatute Isiksuste partei (Döring, Holger ja Manow, 2019). Keskmine palk Slovakkias on antud valimi kõige madalam ning hiljutist pööret parempoolsemaks võib seletada ka 2018. aastast alanud poliitiline kriis, mis algas kahe uuriva ajakirjaniku surmamisest (Countrywatch, 2020: 31-32).

3.4 Tšehhi

Teine riik, kes 1993. aasta Tšehhoslovakkia lagunemisest tekkis, oli Tšehhi. 1990ndatel toimusid riigis mõningad protestid valitsuse tagasiastumise nimel, kuna valitsus ei olnud lahendanud korrupsiooniprobleemi. Korrupsioon on Tšehhi poliitikas mingil tasemel alati olnud ning 2000ndate alguses jätkus see samamoodi. Korrupsiooni indeks oli 2000ndate alguses üks maailma kõrgemaid (Countrywatch, 2021; 15-16). Hoolimata poliitilistest pingetest suutis Tšehhi valitsus Euroopa Liiduga liitumise järgselt panna oma majanduse jõudsalt kasvama, mida kinnitab ka kiire keskmise palga kasv alates 2005. aastast. Keskmine palk on valimi riikidest just Tšehhis kõige rohkem kasvanud.

Tšehhi on poliitilisel spektril üsna drastiliselt andmetes antud ajavahemikul muutunud. 21. sajandi alguses oli Tšehhil probleeme diplomaatiliste suhete ja euroskeptisismiga, kuid 2004. aastal siiski liituti Euroopa Liiduga. Pärast liitu astumist võistlesid omavahel vasakpoolne Sotsiaaldemokraatide erakond ning parempoolne Kodanike Demokraatlik Partei. Kahe partei omavaheline võistlus kestis kuni 2017. aasta valimisteni, mil suurima kohta arvu valitsuses

saavutas uus, Rahulolematute Kodanike Algatusrühm. Rahulolematute Kodanike Algatusrühm on tsentristlikum, kui Kodanike Demokraatlik Partei, skooriga 6 (*versus* Kodanike Demokraatlik Partei 7,4) (Döring, Holger ja Manow, 2019). Rahulolematute Kodanike Algatusrühma juhib Tšehhi ärimees Andrej Babis, kes on ka Tšehhi peaminister. 2019. aastal olid aga riigis selle sajandi kõige suuremad rahvarahutused Babis'e tagasiastumiseks, kuna Babis'el olid pettushahtlused ning huvide konflikt (Countrywatch, 2021: 42-43). Kuna Tšehhi on majanduse kasvatamisega üsna hästi hakkama saanud siis parempoolsuse eelistamisel ei saa siinkohal välja tuua, et need oleksid põhjustatud just majanduslikest raskusest ja sissetuleku väiksusest.

3.5 Lääne-Euroopa riigid

Lääne-Euroopa valimi esindajate keskmised palgad on 21. sajandi jooksul jõudsalt kasvanud. Kõige enam on kasvanud keskmine palk Saksamaal. Saksamaa asetus poliitilisel spektril oli 2000ndate alguses vasakpoolsem, kui see on praegu, kuna mitmed valimised järjest saavutas häälteenamuse Saksamaa Sotsiaaldemokraatlik erakond. Pärast 2008. aasta majanduskriisi 2009. aasta parlamendivalimistel võitis aga Angela Merkeli Saksamaa Kristlik-Demokraatlik Liit, kuna Merkel oli näidanud majanduskriisiga tegelemisel üles oskuslikkust (Countrywatch, 2021: 45-46). Alates 2009. aasta valimistest ongi Saksamaa Kristlik-Demokraatlik Liit püsima jäänud suurima kohtade arvuga erakonnana ning Saksamaa keskmine palk on tõusnud kiiremini, kui teistes Lääne-Euroopa valimi riikides.

Kõige stabiilsemana on püsinud Hollandi indeks poliitilisel spektril. Terve 2000ndate kümnendi oli kõige suurema kohtade arvuga erakonnaks Kristlik Demokraatlik Apell (Döring et al., 2019), mis on vaadetelt kristlik demokraatia. Nende valitsuste ajal kasvas Hollandis keskmine palk ka üsna jõudsalt. 2010. aasta valimistel aga saavutas esimest korda suurima kohtade arvu valitsuses Vabaduse ja Demokraatia Rahvapartei ning nad on jätkanud suurima kohtade arvu saamist kuni praeguseni. Vabaduse ja Demokraatia Rahvapartei on vaadetelt samuti kristlik demokraatia, kuid sotsiaalne konservatism.

Austria oli 2000ndate alguses veidi aega parempoolsema skooriga, kui enim kohti saavutas Austria Rahvapartei. 2006. aasta valimistega aga saavutas Austria Sotsiaaldemokraatlik erakond suurima kohtade arvu ning siis püsis riik stabiilse vasakpoole kalduva poliitilise spektri skooriga kuni 2017. aastani. Järgnevatel valimistel saavutas suurima kohtade arvu pidevalt Sotsiaaldemokraatlik erakond. 2006. aasta valimistega moodustasid Sotsiaaldemokraatlik erakond ja Austria Rahvapartei koalitsiooni, kuid see kukkus 2008. aastal kokku (Countrywatch, 2021: 15-17). 2008. aasta valimisennustused näitasid, et need kaks

parteid olid suutnud võita rahva meelsuse, kuna nende kahe partei toetus oli võrreldes 2006. aasta valimistega hoogsalt kasvanud ja teiste parteide toetus vähenenud märkimisväärselt. Kuni 2017. aasta valimisteni sai Sotsiaaldemokraatlik erakond suurima kohtade arvu valitsuses. Tegeleti majanduskriisiga ning muude rahvusvaheliste organisatsioonidega seotud probleemidega. 2017. aastal saavutas suurima kohtade arvu uuesti Austria Rahvapartei, kes oli hakanud viljelema karmimat immigratsioonipoliitikat seoses 2015. aasta immigratsioonikriisiga (Countrywatch, 2021: 39-40). Immigratsiooniteemad on eriti olulised riikides, kes pidid 2015. aasta kriisi ajal väga palju immigrante riiki vastu võtma. Seetõttu on loogiline seos, et populaarsust hakkavad võitma parteid, kes immigratsiooniprobleemid enda programmi võtavad ning lahendusi teostada tahavad. Austrias on praeguseni Austria Rahvapartei suurima kohtade arvuga ning Austria konservatiivne liidukantsler Sebastian Kurz tegeleb jätkuvalt aktiivselt immigratsiooniprobleemidega.

Belgias moodustas 2000ndate alguses suurima protsendi valitsusekohtadest erakond Flaami Liberaalid ja Demokraadid (Döring et al., 2019), kelle skooriks poliitisel spektril oli 7,0. 2007. aasta parlamendivalimistega sai suurima kohtade arvu Uus Flaami Allianss, kelle skoor küll eelmisest erakonnast kuigi palju eri erinenud – Uuel Flaami Alliansil on poliitilisel spektril skooriks 6,2. Mõlema erakonna puhul on tegemist liberaalkonservatiivsete erakondadega. Uus Flaami Allianss on siiani kohtade arvult suurim, kuid skoori on võrreldes 2007. aasta 6,2-lt tõstetud 6,5 peale (Döring et al., 2019).

3.6 Järeldused

Ida-Euroopa valimi riikide on mõningad sarnasused suhteliselt selged. Tulenevalt Nõukogude Liidu mõjust olid esimesel kümnendil riikides võimul sotsialistlike kalduvustega parteid, kes keskendusid riikide majanduse ülesehitamisele. 2000ndate keskpaigas aga tekkisid valijates rahulolematused, kuna progress oli olnud liiga aeglane või olid poliitilises eliidis skandaalid korrupsiooni ja valetamisega valimislubadustes. Keskmise palk oli 2000ndate alguses igas valimi riigis pigem madal, mis tähendas, et elujärg indiviidi kohta oli riikides suhteliselt kehv. Seda kinnitasid ka kõrge töötusprotsent ja madalad palgad. Seetõttu esines riigis 2000ndate jooksul mitmeid meeleavaldusi, milles nõuti paremaid elutingimusi. Protestid viisid aga selleni, et järgmistel valimistel valiti parempoolsemaid erakondi, kuna valijaskond tõenäoliselt soovis muutust ning parandada oma kehva elujärge. Selle võimaliku põhjusena tõusis näiteks nii Poolas kui Ungaris konservatiivsete parteide tähtsus ning mõlemas riigis saavutasid need parteid parlamentides suurimad kohtade arvud. Nende kahe riigi puhul võib üheks parempoolsuse eelistamise faktoriks madalam sissetulek olla ning koostöös teiste faktoritega

paneb madalam sissetulek inimesi valima konservatiivsemaid parteisid. Ida-Euroopa riikide puhul tuleb analüüsist ka välja, et tegelikult on kõigis valimi riikides probleem ka korrupsiooniga ning valijad tajuvad seda. Praeguse aja populaarsemad parteid ongi need, kes lubavad võidelda korrupsiooniga ning parandada maksupoliitikat, elujärge ning võidelda poliitilise eliidi vastu. Korrupsioonivastast võitlust võib valimismeetodina ka pidada populistlikuks. Madal sissetulek võib olla üks mitmetest põhjustest, kuid otsest põhjus-tagajärg seost madala sissetuleku muutuste ja parempoolsete parteide eelistuse vahel ei ole.

Lääne-Euroopa valimi poliitilise spektri skoorid olid ka parempoolsed, kuigi tsentristlikumad, kui Ida-Euroopas. Riikides on arendatud demokraatiat juba väga pikka aega, mis tõttu on demokraatia kasutamine riikides oskuslik, poliitilised protsessid defineeritud ning läbipaistvad. Ka majandus on riikides tugev ja jõukas. Seda näitavad kõrged keskmised palgad elaniku kohta, mis on Ida-Euroopa valimiga võrreldes pea kahekordsed. Kuigi Lääne-Euroopa valimi riikides on kõrged sissetulekud ja hea elujärg, siis siiski on viimastel aastatel ka seal eelistatud konservatiivsemaid parteisid. Märkimisväärne on, et Lääne-Euroopa valimi kõigis riikides on kas praegu või varasemalt olnud suurima kohtade arvuga kristlik-demokraatlikud parteid, kuigi religiooni olulisus on neis riikides madalam, kui Ida-Euroopas. Alates 2015. aasta immigratsioonikriisist on Lääne-Euroopa riikides probleemid immigratsiooniga. Hiljutised valimised nendes riikides on näidanud, et populaarsust saavutavad erakonnad, kes on võtnud enda üheks põhieesmärgiks immigratsiooniprobleemidega tegelemise. Selle kõige parem näide on Austria, kus 2013. aasta valimistel võitis veel Sotsiaaldemokraatlik erakond, aga 2017. aastal Austria Rahvapartei, mille liider Sebastian Kurz lubas tegeleda immigratsiooniprobleemidega süvitsi. Lääne-Euroopa riikide puhul on väärt mainida, et erakondade osakaalud valitsuses ei ole tegelikult nii suurte erinevustega. Tihti on suurima kohtade arvuga erakonna ja suuruselt teise erakonna vahe mõni üksik koht.

Kokkuvõte

Käesoleva uurimustöö alguses sai püstitatud hüpotees, et kuidas madalam sissetulek mõjutab konservatismi. See ei saanud antud valimi põhjal tõestatud. Valim koosnes kaheksast riigist, millest neli olid Ida-Euroopa riigid ja neli Lääne-Euroopa riigid. Mõlemal osapoolel on olnud läbivalt kas majanduslikke või poliitilisi raskusi ning üht läbivat põhjust parempoolsete erakondade eelistamiseks ei ilmnunud. Tihti oli riikides korraka mitu erinevat probleemi ning otsest seost just madala sissetuleku puhul parempoolsuse eelistamiseks ei ole võimalik leida. Ka statistiline analüüs hindas korrelatsiooni muutujate vahel väga nõrgaks.

Töö esimeses osas defineeriti konservatism Kendall'i ja Carey käsitluse kohaselt ning toodi välja ka probleeme konservatismi universaalse definitsiooni loomise juures. Lisaks kirjeldati, miks madalat sissetulekut just keskmise palgaga mõõdeti ning toodi välja Ida- ja Lääne-Euroopa riikide omavahelised teoreetilised erinevused. Empiirilises osas teostati esmalt statistiline analüüs Pearsoni korrelatsioonianalüüs. Analüüs viidi läbi, võttes arvesse riikide valitsustes suurima kohtade arvuga erakondade määratlust poliitilisel spektril 10-punkti skaalal. 10-punkti skaalal indeksi nullile lähemal seismine tähendab vasakpoolsust ning kümnele lähemal olemine parempoolsust. Valimi kõik riigid sattusid vasak-parem skaalal pigem parempoolsesse osasse, osad jäädes tsentristlikumaks ning osad kaugemale paremale poole skaalal. Sõltumatuks muutujaks oli uurimustöös keskmine palk, mis oli esitatud OECD andmetele tuginedes ning aastapalga kujul USA dollarites, kus on arvestatud ka ostujõu pariteeti. Andmetega teostati lisaks kvalitatiivsele analüüsile ka üks statistilise analüüsi test, et näha, kas andmetel on omavahel oluline seos.

Uurimustöö tegemise põhjuseks oli motivatsioon leida ühele kolmest Siim Trummi (2018) konservatismi tõusu võimalikust teooriast kinnitust või lükata see ümber. Antud töös, valimi ja metodoloogia põhjal, sai tõestatud, et madalama sissetuleku ja parempoolsuse vahel ei ole otsest põhjus-tagajärg seost. On võimalik, et madal sissetulek on üks mitmest faktorist, mis võivad panna valijaid eelistama parempoolseid erakondi. Ida-Euroopa valimi põhjal selgus, et tihti on lisaks madalamatele keskmistele palkadele riigis ka probleeme korrupsiooniga, töötusega või hoopis sotsiaalsete probleemidega, mis võivad ka valijates potentsiaalselt pahameelt tekitada ning suunata konservatiivsemaid valikuid tegema. Lääne-Euroopa puhul, hoolimata väga kõrgetest keskmistest palkadest, on siiski kõik valimi riigid poliitilisel spektril pigem parem-tsentristlikud või parempoolsed. Lääne-Euroopas on võimalik, et konservatiivsusele suunavad sotsiaalsed probleemid ja murekohad (Austrias nt immigratsioonipoliitika teema). Et leida põhjalikumat tulemust, mis kirjeldaks parempoolsete

erakondade eelistamist valimiskäitumises, oleks vaja analüüsida veel rohkemaid riike ning arvesse võtta lisaks sissetulekule veel muid muutujaid nii indiviidi- kui riigitasandil. Selle uurimustöö maht seda kahjuks ei võimaldanud.

Kasutatud allikate loetelu

1. Allen, D. 1981. *Modern Conservatism: The Problem of Definition*. *The Review of Politics*, 43(4): 582-603
2. ANO kodulehekül. 2021. Kasutatud 04.04.2021. <https://www.anobudelig.cz/cs/onas/par-slov-o-ano/>
3. Coleman, D., Y. 2019. *Hungary Country Review*, 10-39
4. Coleman, D., Y. 2019. *Poland Country Review*, 2-35
5. CountryWatch. 2020. *Slovakia Country Review*, 14-35
6. CountryWatch. 2021. *Austria Country Review*, 15-45
7. CountryWatch. 2021. *Czech Republic Country Review*, 15-45
8. CountryWatch. 2021. *Germany Country Review*, 17-55
9. Döring, Holger ja Philip Manow. 2019. *Parliaments and governments database (ParlGov): Information on parties, elections and cabinets in modern democracies*.
10. Fidesz kodulehekül. 2020. Kasutatud 10.05.2020, <https://fidesz.hu/int/add-tovabb/our-mission>
11. Jones, E. 2015. *Conservatism, Edmund Burke, and the invention of a political tradition, c. 1885-1914*. *The Historical Journal*, 58(4): 1115-1139
12. Kendal, W., Carey, G. 1964. *Towards a definition of "conservatism"*, *The Journal of Politics*, 26(2): 406-422
13. Kroh, M. 2007. *Measuring left-right political orientation: the choice of response format*, *Public Opinion Quarterly*, 71(2): 204-220
14. Maailma Kaubandusorganisatsiooni kodulehekül. 2021. *Members and Observers*. Kasutatud 05.05.2021, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm
15. Maailmapanga kodulehekül. 2021. *Data. Unemployment, total*. Kasutatud 29.03.2021, <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>
16. OECD Data kodulehekül. 2021. *Average annual wages*. Kasutatud: 06.05.2021, <https://stats.oecd.org/index.aspx?r=627882#>
17. OECD kodulehekül. 2021. *Where: Global reach*. Kasutatud: 05.05.2021, <https://www.oecd.org/about/members-and-partners/>
18. OLaNO kodulehekül. 2021. Kasutatud 04.04.2021. <https://www.obycajniludia.sk/sme-obycajni-ludia/>
19. Pewi Uurimiskeskus. 2018. *Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues*. Kasutatud 24.04.2021, <https://www.pewforum.org/2018/10/29/eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues/>
20. PiS kodulehekül. 2020. Kasutatud 18.05.2020, <http://pis.org.pl/aktualnosci/mamy-program-dla-polski-i-unii-europejskiej>
21. Population pyramid. 2019. *Population Pyramids of the World from 1950 to 2100*. Kasutatud 05.05.2021, <https://www.populationpyramid.net/>
22. Stanley, B. 2019. *Backsliding Away? The Quality of Democracy in Central and Eastern Europe*. *Journal of Contemporary European Research*, 15(4): 343-353.
23. Trumm, S., 2018. *The 'new' wave of populist right-wing parties in Central and Eastern Europe: Explaining electoral support for the Conservative People's Party of Estonia*, *Representation*, 54(4): 331-347
24. ÜRO Statistikaosakond. 2021. *Methodology. Geographical regions*. Kasutatud 07.05.2021, <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Janete Lest, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Madala sissetuleku mõju konservatismile: Ida- ja Lääne-Euroopa riikide võrdluses 21. sajandil“ (inglise keeles: „*The effect of low income on conservatism: comparison of Eastern and Western Europe in 21st century*“), mille juhendaja on Liisa Talving,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 17.05.2021

Janete Lest